

NOTY KSIĄŻKOWE

.....
 Maya Balakirsky Katz, *The Visual Culture of Chabad, Cambridge:*

.....
 Cambridge University Press, 2011, s. 264.

Książka stanowi zmienioną wersję doktoratu Mai Balakirsky Katz, w którym autorka zajęła się rolą i miejscem szeroko pojętych wizualizacji w historii i teraźniejszości ruchu Chabad Lubawicz. W swojej pracy Katz sięga do obrazów, na jakie natknąć się mógł każdy, kto miał styczność z Chabadem. Charakterystyczna dla tego ruchu tradycja posługiwania się wizualizacjami i wytworami sztuki sięga już bowiem nieomal dwustu lat. Co ciekawe, obrazy i inne wizualizacje to narzędzia często odrzucane przez inne nurty chasydyzmu i ortodoksji żydowskiej w ogóle. W pierwszej części książki Katz zajmuje się portretami pierwszych przywódców ruchu oraz zdjęciami ich następców, które wykonane zostały przez „nadwornego” fotografa Schneersonów na ich brooklyńskim dworze. Autorka analizuje te obrazy pod kątem zarówno roli, jaką odegrały (odpowiednio wykorzystane) w zjednoczeniu ruchu pod przywództwem Lubawiczów, jak również ich znaczenia w utrzymaniu więzi z wyznawcami na całym świecie (także na terenach, gdzie kontakt z nimi był z różnych względów utrudniony, na przykład w Związku Radzieckim). Drugą część pracy stanowi analiza kilku wizerunków kojarzonych współcześnie z Chabadem – budynków wzniesionych dla przywódców lub przez nich użytkowanych, prac artystów grafików przygotowywanych na potrzeby publikacji Chabadu czy kampanii reklamowych ruchu. Autorka próbuje pokazać, jak obrazy, skierowane głównie do Żydów – członków Chabadu i tych, których należy nawrócić, w mniejszym zaś stopniu do nie-Żydów, konstruują przestrzeń kształtującą z kolei postrzeganie Boga, rebege, siebie nawzajem i otaczającego świata. Podobną funkcję przypisuje Katz wizualizacjom odrzucanym przez Chabad, poddając je osobnej analizie. Warto wspomnieć, że z pracą autorki odbiorca polski miał już okazję się zetknąć podczas I Kongresu Sztuki Żydowskiej w Polsce, którego pokłosie stanowi tom *Jewish Artists and Central-Eastern Europe. Art Centers – Identity – Heritage from the 19th century to the Second World War* zredagowany przez Jerzego Malinowskiego, Renatę Piątkowską i Tamarę Szymę-Knasiacką. Fragmenty przekładu jednego z artykułów z tomu prezentowaliśmy w „Cwisn” 2010, nr 4. AS

.....
 Moshe Rosman, *Jak pisać historię żydowską?,* przekład i redakcja naukowa Agnieszka Jagodzińska,

.....
 Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011, s. 233.

Na półki księgarń trafia właśnie najnowsza publikacja profesora w Zakładzie Historii Żydowskiej im. Koschitzkich na Uniwersytecie Bar Ilan w Izraelu, Moshego Rosmana, który uważany jest za jednego z ważniejszych badaczy dziejów Żydów europejskich w nowożytności. Polski czytelnik miał już okazję zapoznać się z jego doktoratem – w 2005 roku ukazał się on pod tytułem *Żydzi pańscy: stosunki magnacko-żydowskie w Rzeczypospolitej XVIII wieku*. Nowa książka składa się z ośmiu rozdziałów, w których autor mierzy się z wyzwaniem rzuconymi żydowskiej historiografii przez ponowoczesność. Rosman z uwagą studiuje prace wielu znanych postmodernistów, często zajmując wobec nich stanowisko krytyczne. W swoim tekście porusza takie zagadnienia, jak określenie podstawowych pytań w badaniu historii i kultury Żydów, periodyzacja, metodologia i geografia historii żydowskiej, związek kultury żydowskiej z innymi kulturami, kwestia gender w badaniu historii Żydów, i inne. Dosłowne tłumaczenie jej angielskiego tytułu brzmi: *Jak żydowska jest żydowska historia?*, jest to pytanie, które – zdaniem autora – powinien zadać sobie każdy, kto zabiera się za badanie dziejów społeczności żydowskiej. Jak pisać tę historię, jak jej nie trywializować, jak umieszczać w szerszym kontekście? Rosman po raz kolejny wraca również do kwestii historycznej relacji społeczności żydowskiej z otaczającym ją światem, do pytania o stosunek kulturowy czy językowy, które jest szczególnie ważne w kontekście polskim. Książka ukazała się już po angielsku i po hebrajsku, wzbudzając olbrzymie zainteresowanie i żywe dyskusje. Więcej o niej w kolejnym numerze „Cwisn”. AS

.....
 Yiddishkeit. *Jewish Vernacular and the New Land,* redakcja Harvey Pekar, Paul Buhle,

.....
 New York: Abrams Comicarts, 2011, s. 240.

Książka w swoim zamyśle ma w prosty sposób przypomnieć najważniejsze wydarzenia oraz postaci z historii i kultury jidysz poprzez odwołanie się do bogatej tradycji karykatury żydowskiej. Ilustrowane komiksami, krótkie, zabawne opowieści o żydowskiej historii i literaturze, choć niepozbawione ironii, przesiąknięte są tęsknotą za dawnym Jidyszlandem. Autorzy podjęli próbę prostego uświadomienia amerykańskiemu odbiorcy wpływu wschodnioeuropejskiej kultury jidysz na współczesną amerykańską społeczność żydowską. Książka wydaje się więc przyjemną lekturą na długie jesienne wieczory... AS

Czernowitz at 100. The First Yiddish Language Conference in Historical Perspective,

red. Kalman Weiser, Joshua A. Fogel, Lanham: Lexington Books, 2010, s. 168.

Nowe spojrzenie na konferencję w Czerniowcach proponuje tom będący wyborem referatów przedstawionych podczas międzynarodowego sympozjum, które odbyło się w kwietniu 2008 roku na York University w Toronto. Prelegenci próbowali znaleźć odpowiedź na pytanie, w jaki sposób jidyszyzm, w różnych dziedzinach historii i kultury, osiągał swoje cele. Konferencja w Czerniowcach stanowiła dla prelegentów tło, na którym omawiali rozmaite przemiany w życiu politycznym i kulturalnym społeczności żydowskiej w XX wieku, od problematyki kształtowania się tożsamości społeczno-narodowej, przez Zagładę, powstanie państwa Izrael, po rozpad Związku Radzieckiego. Wśród różnych tekstów można znaleźć między innymi próbę odpowiedzi na pytanie, czy poświęcenie Pereca na rzecz języka jidysz było tylko kaprysem (Marie Schumacher-Brunhes, *Peretz's Commitment to Yiddish in Czernowitz. A National Caprice?*), można też przeczytać, jak uczestnicy konferencji uzasadniali swoje przekonanie, że język jidysz powinien być narodowym językiem żydowskim, i poznać kontrargumenty, jak również zrozumieć, na czym polegał sukces Czerniowców, oraz dowiedzieć się, co jest dziś efektem zorganizowanej ponad sto lat temu konferencji. Książka dzieli się na trzy działy: *Polityka, język, ideologia, Literatura i sztuka* oraz *Dziedzictwo Czerniowców*. AS

Sefer Sziwchej HaBeszt – Księga ku chwale Baal Szem Towa, przekład Jan Doktor,

Kraków: Austeria, 2011, s. 326.

Ten kolejny zbiór „opowieści chasydzkich” jest dziełem unikatowym i stanowi jeszcze jedno istotne źródło do badań dziejów chasydyzmu besztiańskiego, które doczekało się tłumaczenia na język polski. Są to opowieści o założycielu chasydyzmu, Baal Szem Towie (Beszcie), i jego towarzyszach czy też – jak chce drukarz książki wydanej w 1815 roku – „cuda Boga objawione za pośrednictwem jego świętych sług, w tym przypadku Baal Szem Towa i jego towarzyszy”. Te krótkie przypowieści przez wiele lat przekazywane były ustnie w gronie chasydów. W 1815 roku doczekały się aż czterech wydań – w tym roku według idei mesjańskich miał nastąpić początek zbawienia. Co ciekawe, niemal równocześnie ukazała się edycja książki po hebrajsku i w jidysz. W tym okresie rzadko wydawano pisma chasydzkie w jidysz, choć ich oryginały, będące często spisaniem przekazem ustnym, powstawały prawdopodobnie w tym właśnie języku i dopiero z niego tłumaczono je na hebrajski. Opiswane wydanie *Sefer Sziwchej Habeszt* poprzedzone jest wstępem przedstawiającym dzieje wczesnej literatury chasydzkiej, którego autorem jest Jan Doktor, zaopatrzone zostało też w indeks osobowy i nazw geograficznych oraz bibliografię dotyczącą literatury chasydzkiej i badań nad chasydyzmem. AS

Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum getta Warszawy. Inwentarz Archiwum Ringelbluma,

redakcja Tadeusz Epsztejn, Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny, 2011, s. 942.

Inwentarz jest efektem prac, które rozpoczęto już w 2000 roku. To, że utworzone w 1940 roku Archiwum Ringelbluma jest skarbnicą wiedzy na temat życia w okresie Zagłady, wie każdy, kto w jakikolwiek sposób zajmował się tym tematem. Publikacja katalogująca zgromadzone materiały poprzedzona została obszernym wstępem. Wprowadza on czytelnika w specyfikę zbiorów, ilustruje etapy powstawania archiwum oraz prezentuje sylwetki osób, które je współtworzyły. Następnie opisano powojenne dzieje kolekcji. Tworząc katalog, Tadeusz Epsztejn zdecydował się na zastosowanie nowego systemu porządkowania dokumentów, gdyż – na co zwraca uwagę we wstępie – poprzedni katalog był do tego stopnia niedoskonały, że odpisy niektórych dokumentów znalazły się w różnych częściach archiwum, opatrzone różnymi sygnaturami. Nowy układ spełniać powinien kilka podstawowych warunków – ma nawiązywać do specyfiki obu kolekcji, ich charakteru i przeznaczenia, uwzględniać główne kierunki zainteresowań zespołu „Oneg szabat”, a także ukazywać metody i efekty pracy zespołu. Dokumenty w zbiorze podzielone zostały na dziesięć grup. Pierwsza z nich gromadzi materiały dotyczące zespołu „Oneg Szabat” i jego archiwum; w drugiej znalazły się opracowania o losach ludności żydowskiej w ogóle; grupę trzecią stanowią materiały związane z losem żydowskiej społeczności w Warszawie i getcie warszawskim w latach 1939–1943; w grupie czwartej znalazły się dokumenty odnoszące się do sytuacji ludności żydowskiej w różnych miejscowościach w Polsce i w innych krajach; piąta grupa jest zbiorem relacji o kampanii wrześniowej w Polsce w 1939 roku i o obozach jenieckich; w grupie szóstej umieszczono materiały na temat obozów pracy, obozów przejściowych i obozów zagłady; w grupie siódmej znalazły się różne utwory literackie; w ósmej czasopisma jawne i konspiracyjne, druki zwarte i ulotne; materiały mające charakter spuścizn archiwalnych umieszczono w grupie dziewiątej; ostatnia grupa gromadzi różne materiały, głównie przedwojenne. Publikacja zawiera również konkordancje starych i nowych sygnatur obu części archiwum. AS

Polin. Studies in Polish Jewry, redakcja Michał Galas, Antony Polonsky,
Oxford: The Littman Library of Jewish Civilization, 2011, tom 23, s. 556.

Najnowszy tom almanachu dotyczącego historii polskich Żydów, efekt pracy historyków z Izraela, Stanów Zjednoczonych i Polski, poświęcony jest tym razem krakowskiemu Żydom. W pierwszej części znalazły się artykuły traktujące o historii krakowskiej społeczności od 1772 roku aż do Zagłady. Autorzy omawiają w tym dziale wiele aspektów życia kulturalnego, politycznego i społecznego, pokazując ogólne przemiany, które zachodziły w strukturze i tożsamości społeczności żydowskiej (na przykład Andrzej Żbikowski, *The Impact of New Ideologies. The Transformation of Kraków Jewry Between 1895 and 1914*), choć również dotyczą problemów mniej istotnych, ale dopełniających całości obrazu społeczności żydowskiej w Krakowie. Tu wspomnieć warto artykuły poświęcone ruchowi Bejs Jakow (Caroline Scharfer, *Sarah Schenirer, Founder of the Beis Yaakov Movement. Her Vision and her Legacy*, Agnieszka Oleszak, *The Beys Yaakov School in Kraków as an Encounter Between East and West*, artykuł tej drugiej autorki znajdziecie Państwo także w tym numerze „Cwiszn”), krakowskim artystom (Natasza Styra, *Jewish Artists in Inter-War Kraków*) czy dziejom żydowskiego sierocińca (Roman Rosdolski, *The Jewish Orphanage in Kraków*). Druga część publikacji poświęcona jest powojennym aspektom historii krakowskiej gminy. Całość zamykają wspomnienia o tych, którzy odeszli – nie zabrakło kilku słów o jidyszyście Abrahamie Brumbergu i polskim krytyku Janie Błońskim. Tom jest niewątpliwie ważnym wkładem w badania nad dziejami krakowskiej społeczności żydowskiej.

AS

Sexual Violence against Jewish Women during the Holocaust, redakcja Sonja M. Hedgepeth, Rochelle
G. Saidel, Yvonne Golan-Kozłowski, Waltham, Massachusetts: Brandeis University Press, 2010, s. 314.

Problematyka seksualności jest wciąż słabo obecna i to nie tylko w polskich badaniach dotyczących Zagłady (warto tu wspomnieć o badaniach Joanny Ostrowskiej, goszczącej także i w tym numerze na łamach „Cwiszn”). Bazując na zeznaniach świadków, nazistowskich dokumentach, wspomnieniach i innych materiałach, autorki prezentowanego tomu przedstawiają doświadczenie kobiet żydowskich wykorzystywanych seksualnie podczas Holocaustu. W książce poruszone zostały zagadnienia gwałtów dokonywanych przez nazistowskich żołnierzy, wykorzystywania seksualnego w obozach koncentracyjnych, przymusowej prostytucji, sterylizacji, aborcji. Publikacja prezentuje różne perspektywy: historyczną, literacką i psychologiczną (szczególnie w kontekście powojennej traumy wykorzystanych kobiet). We wstępie do książki autorki podkreślają, że jest to pierwsza anglojęzyczna praca poświęcona tematowi przemocy seksualnej na kobietach żydowskich w czasie Holocaustu. Ich nowatorskie podejście do tej problematyki otwiera nowe horyzonty dla badań nad Zagładą, w których dotychczas perspektywa płci była ignorowana. Podczas konferencji *Women and Holocaust. New Perspectives and Challenges* (17–19 listopada) odbędzie się spotkanie z redaktorkami i prezentacja książki (informację na temat sympozjum znajdą Państwo w dziale wydarzenia). Wywiad z autorkami zostanie zamieszczony w kolejnym numerze naszego pisma.

AS

Nadine Fresco, *Śmierć Żydów*, przekład Magdalena Kamińska-Maurugeon,
Warszawa: Czarne, 2011, s. 136.

Podobnie jak w przypadku ostatniej książki Jana Tomasza Grossa, także tu inspiracją dla autorki – historyczki badającej Zagładę – staje się fotografia, a właściwie osiem zdjęć ukazujących masakrę Żydów na jednej z plaż w pobliżu łotewskiego miasta Lipawa. Fotografie te, oglądane często, bo jako nieliczne pokazują „śmierć Żydów”, są jakby niczyje. Fresco zastanawia się nad tym, kto ma do nich prawa, próbuje analizować uczucia przedstawionych na zdjęciach ofiar i bezimiennych autorów – biernych świadków bądź sprawców. Pokazuje również, jak w różnych historyczno-kulturowych kontekstach tymi właśnie zdjęciami manipulowano. W pisaniu Nadine Fresco – jak zauważa Jacek Leociak – nie ma wielu emocji, mimo to jej tekst ma nieprawdopodobną siłę.

AS